

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΕΣ 2008
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A. Ο Καβάφης αντλεί από την ιστορία όχι μόνο τα θέματα, το πλαίσιο και την ατμόσφαιρα των ποιημάτων του αλλά κυρίως τα πρόσωπα και τους χαρακτήρες τους. Από την ιστορία προτιμά όχι επιφανή πρόσωπα, αλλά τα λιγότερο γνωστά που του προσφέρουν ελευθερία κινήσεων στην ποιητική σύλληψη και ενσάρκωσή τους. Έτσι και σ' αυτό το ποίημα ο Καβάφης επιλέγει τον ασήμαντο ιστορικά Καισαρίωνα, το θύμα της ιστορίας, που ο ποιητής ανασύρει από τη λήθη αναδεικνύοντας τον σε πρωταγωνιστή της έμπνευσής του. Ο Καισαρίων συμβολίζει όλα τα πρόσωπα που η ιστορία τα παραμερίζει, τα αγνοεί και τα «αδικεί», αφιερώνοντας ελάχιστες γραμμές γι' αυτά. Αποτελεί το θύμα πολιτικών δολοπλοκιών αλλά και το τέλος μιας εποχής. Είναι ο ηττημένος της ζωής που δέχεται παθητικά αλλά και στωικά τη μοίρα του, αφού βλέπει τις ελπίδες του για ευσπλαχνία να διαψεύδονται. Αντίθετα οι λαμπροί και ένδοξοι Πτολεμαίοι καθώς και οι γυναίκες τους ανάγονται σε σύμβολα των δικαιωμένων και «αναγνωρισμένων» από την ιστορία, γεγονός βέβαια που ειρωνεύεται ο ποιητής. Συμβολίζουν τους φαύλους της ιστορίας, την πολιτική σήψη και παρακμή. Είναι οι άνθρωποι που οι αυλοκόλακες δοξάζουν χωρίς τα χαρακτηριστικά τους να ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα.

Ο ρεαλισμός αποτελεί επίσης γνώρισμα της ποίησής του Καβάφη. Έτσι στην πρώτη ενότητα εντοπίζονται λέξεις πεζολογικές, αντιποιητικές, ακριβόλογες που αποδίδουν την αντικειμενική πραγματικότητα «σε μια εποχή να εξακριβώσω», «την ώρα να περάσω» «τη νύχτα χθες...των Πτολεμαίων να διαβάσω».

Τέλος χρησιμοποιεί και λόγιους γλωσσικούς τύπους για να περιγράψει τους Πτολεμαίους, όπως επίθετα «κραταιοί, ένδοξοι, αγαθοεργοί» εμπρόθετα σύνολα «εν μέρει», «εις όλους μοιάζουν».

B1. Ο Καισαρίων είναι ένα ποίημα αυτοαναφορικό, αναφέρεται δηλαδή, άμεσα στον εαυτό του. Ο Καβάφης δηλαδή περιγράφει όλη τη διαδικασία της ανάδυσης του. Έτσι, βρισκόμαστε μπροστά σε σημαντικές στιγμές του ποιητή και παρακολουθούμε από κοντά τη συγκλονιστική διαδικασία της δημιουργίας ενός ποιητικού του έργου. Μελετώντας το ποίημα στο σύνολο του και αποκωδικοποιώντας τα σημεία στα οποία ο ποιητής άμεσα ή έμμεσα μας αποκαλύπτει τον τρόπο της ποιητικής του λειτουργίας, μπορούμε να καταλήξουμε σε ορισμένα συμπεράσματα ως προς τα στάδια της ποιητικής δημιουργίας, ως προς τον τρόπο και τη διαδικασία της σύνθεσης ενός καβαφικού ποιήματος. Πρόκειται για ένα «ποίημα μέσα σε ποίημα»

Η ιστορία, με τα κενά της σχετικά με το πρόσωπο του Καισαρίωνα, λειτουργεί ενεργητικά για τον ποιητή: του δίνει το ερέθισμα, που αυτός το αξιοποιεί ποιητικά, έχοντας επιπλέον τη δυνατότητα να αφήσει ελεύθερη τη φαντασία του και να πλάσει μια ποιητική μορφή σύμφωνα με τις αισθητικές του προτιμήσεις και χωρίς τους περιορισμούς της ιστορίας και της πραγματικότητας - σε συνδυασμό βέβαια με τα ελάχιστα ιστορικά δεδομένα· έτσι, ο ποιητής εγκαταλείπει την ιστοριοδιφική του ιδιότητα, για να περάσει στην ποιητική και να μας αποκαλύψει πώς από την ιστορία μπορούμε να περάσουμε στην ποίηση, καθώς ο ίδιος από

αφηγητής του πρώτου μέρους γίνεται στο δεύτερο δημιουργός. Συγκεκριμένα, ο ποιητής αναφέρεται στο βράδυ που ένιωθε κάποια πλήξη και πήρε να διαβάσει για να ενημερωθεί και να περάσει το χρόνο του μια συλλογή επιγραφών των Πτολεμαίων. (στ. 1-4)

Έτσι μελετώντας την ιστορία, λαμβάνει ερεθίσματα για να εξάρει την ποιητική του φαντασία. Μια μικρή και ασήμαντη μνεία του βασιλέως Καισαρίωνος του δίνει το ποιητικό ερέθισμα για να συνθέσει το ποίημά του. (στ.11-14) Επιλέγει, δηλαδή από την ιστορία ένα πρόσωπο που δεν προβλήθηκε όσο θα του άξιζε ή που η ιστορική του παρουσία θα μπορούσε να του δώσει αφορμές για στοχαστικές προεκτάσεις (γνωρίζει καλά ότι το άγνωστο ξεκλειδώνει τη φαντασία) Συνδυάζοντας τις ελάχιστες ιστορικές πληροφορίες με τις δικές του αισθητικές προτιμήσεις προσπαθεί να ανασυνθέσει τα ιδιαίτερα γνωρίσματα της μορφής του, τα επεξεργάζεται νοητικά, τα αναπλάθει, τα συναρμολογεί με τη φαντασία του και αισθητοποιεί το αποτέλεσμα εκφραστικά· ενίοτε δημιουργεί ο ίδιος τις προϋποθέσεις του οραματισμού του (στ. 24)

Με την ποιητική του φαντασία και με τη συνδρομή της ψυχογραφικής του ικανότητας ανακαλύπτει και τον εσωτερικό κόσμο του προσώπου και τον αποκαλύπτει με τον ποιητικό λόγο (στ.28 – 29). Παράλληλα προσπαθεί να φωτίσει το ιστορικό πλαίσιο της εποχής, στο οποίο είχε ενταχθεί η παρουσία του Καισαρίωνα, η ζωή και ο θάνατος του.

Το πρόσωπο του Καισαρίωνα, έχοντας αδικηθεί από την ιστορία, υπήρξε για τον Καβάφη ποιητική αφορμή για περαιτέρω στοχαστικές παρατηρήσεις σχετικά με την εξουσία και την αλαζονεία της, αλλά και την τύχη των ανθρώπων, που άθελα τους εμπλέκονται άμεσα ή έμμεσα σ' αυτήν.

B2. Το ποίημα υφολογικά διακρίνεται σε δύο διαφορετικά επίπεδα. Πιο συγκεκριμένα στο α' επίπεδο (στίχοι 1-14) κυριαρχεί το πεζολογικό, αφηγηματικό ύφος που αποδίδει με αντικειμενικότητα και ρεαλισμό την πραγματικότητα. Στοιχεία του ποιήματος που επιβεβαιώνουν την κρίση αυτή είναι η ανάγνωση του ιστορικού βιβλίου («τη νύχτα χθες πήρα...να διαβάσω»), η αιτιολόγηση για τη μελέτη των επιγραφών «εν μέρει...να περάσω», οι υπερβολικές κολακευτικές αναφορές για τους Πτολεμαίους και τις γυναίκες τους («Όλοι είναι...θαυμαστές»), η ικανοποίηση της φιλομάθειας του («όταν...εξακριβώσω»), η έλλειψη ενδιαφέροντος του ποιητή για το βιβλίο που διαβάζει («θα άφινα το βιβλίο»), η αφορμή της ποιητικής του έμπνευσης («μια μνεία...την προσοχή μου αμέσως»). Επίσης στο α' επίπεδο υπάρχουν διάσπαρτες ομοιοκαταληξίες χωρίς υψηλή ποιητική τεχνική «εποχή-συλλογή», λέξεις πεζολογικές και αντιποιητικές «εν μέρει» , «να εξακριβώσω», «την ώρα να περάσω» , συσσωρευμένη χρήση επιθέτων «λαμπροί» «ένδοξοι» και λόγιες λέξεις «κάθ' επιχείρησις την σοφοτάτη» που εκφράζουν την ειρωνική διάθεση του ποιητή απέναντι στις αυλοκολακίες.

Αντίθετα στο β' επίπεδο (στίχοι 15-30) το ύφος του ποιητή διαφοροποιείται τόσο, που καθίσταται η ενότητα αυτόνομη. Έτσι το ύφος εδώ γίνεται καθαρά ποιητικό, λυρικό, άμεσο, οικείο, προσωπικό. Τα επίθετα και οι λέξεις που χρησιμοποιούνται «αόριστη γοητεία», «ωραίο και αισθηματικό», «ονειρώδη συμπαθητική ομορφιά» αποδίδουν με λυρισμό και αισθησιασμό τη μορφή του Καισαρίωνος. Η ποιητική αποστροφή «Α, να ήρθες», η εναλλαγή β' προσώπου με το α', η χρήση της προσωπικής αντωνυμίας «συ», «για σένα» «σε φαντάσθηκα», η

παρομοίωση «με φάνηκε...Αλεξάνδρεια» δημιουργούν κλίμα οικείωσης που επιτρέπει την ανάπτυξη της φαντασίας και τον οραματισμό της ποιητικής μορφής του Καισαρίωνος.

Γ. Στους στίχους αυτούς μέσα σε συναισθηματική έξαρση και ποιητική έκσταση ο ποιητής φαντάζεται τη μορφή του νεαρού Καισαρίωνα. Απευθύνεται σ' αυτόν, για να του πει ότι τον διέκρινε με τη φαντασία του και για να δώσει το γενικό χαρακτηρισμό της *αόριστης γοητείας* την οποία άσκησε αυτός στην ψυχή του και η οποία θα αποτελέσει την αρχή της προσπάθειας του να αισθητοποιήσει τη μορφή του και να διεισδύσει στην ψυχή του. Δίνει ακόμα και τον τρόπο με τον οποίο δούλεψε την ποιητική μορφή: την έπλασε με μεγάλη ελευθερία, επειδή η ιστορία, με τα κενά της πληροφόρησης της σχετικά με το πρόσωπο αυτό, του άφηνε πλατιά περιθώρια για εκδίπλωση της ποιητικής φαντασίας.

Τα γνωρίσματα της ποιητικής μορφής δεν αναφέρονται σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά: Τα επίθετα *ωραίο* (εκφράζει την ομορφιά, ένα γνώρισμα εξωτερικό, της μορφής) και *αισθηματικό* (εκφράζει την ευαισθησία, ένα γνώρισμα εσωτερικό, ψυχικό), χωρίς να δίνουν σαφή εξωτερικά γνωρίσματα, παρουσιάζουν την πρώτη γενική εντύπωση. Κάτι παρόμοιο συμβαίνει και με τα επίθετα *ονειρώδη και συμπαθητική*, που προσδιορίζουν τη λέξη *εμορφιά* και αφήνουν τη γενική εντύπωση ενός ελκυστικού νέου, που μαγνητίζει, γοητεύει, αποπνέει γλυκύτητα. Αυτή η σκόπιμη αορίστια δίνει τη δυνατότητα στον αναγνώστη να ενεργοποιήσει τη φαντασία του, γιατί το θέμα της ομορφιάς είναι καθαρά υποκειμενικό.

Δ. Στο ποίημα αυτό ο Δημουλάς σχολιάζει τον τρόπο ποιητικής σύνθεσης του Καβάφη, κάνοντας σαφείς αναφορές στο ποίημα «Καισαρίων». Αρχικά αναφέρει ότι ο Καβάφης δεν «συμπαθεί» την αδέσμευτη φαντασία, αλλά αυτή που στηρίζεται στην ιστορία, στη λογοτεχνία και γενικότερα στη μνήμη προκειμένου να ανασυνθέσει το παρελθόν. Κάτι ανάλογο παρατηρείται και στη σύνθεση του «Καισαρίωνος» καθώς ο Καβάφης με αφορμή μία μικρή μνεία στο βασιλιά Καισαρίωνα προσπαθεί να αποκαταστήσει την αδικία της ιστορίας απέναντι σ' αυτό το ιστορικό πρόσωπο ανασυνθέτοντας ποιητικά τη μορφή και την προσωπικότητά του.

Επίσης τονίζει ότι οι μνήμες αυτές είναι σποραδικές και ασύνδετες και ο ποιητής προσπαθεί να τις δέσει σ' ένα ενιαίο σύνολο πλάθοντας το δικό του κόσμο, όπως συμβαίνει και στον «Καισαρίωνα», όπου οι ελάχιστες ιστορικές πληροφορίες αφήνουν ελεύθερο τον Καβάφη να πλάσει τη μορφή του Καισαρίωνος, όπως ο ίδιος θέλει.

Τέλος, κάνει λόγο για το «χρώμα των ερειπίων» και το «αίσθημα των αβέβαιων γεγονότων» που παραπέμπουν στο γεγονός ότι ο Καβάφης αναφέρεται κυρίως σε περιόδους παρακμής, όπως την περίοδο της βασιλείας των Πτολεμαίων, και εμπνέεται από τα μικρά και ασήμαντα, όπως συμβαίνει με τον Καισαρίωνα που είναι ένα περιφερειακό πρόσωπο της ιστορίας.